

BOUWSTOFFEN VOOR EEN WOORDARCHIEF
VAN DE NEDERLANDSE TAAL

CORPUS VAN MIDDELNEDERLANDSE TEKSTEN

(TOT EN MET HET JAAR 1300)

UITGEGEVEN DOOR

MAURITS GYSSELING

M.M.V. EN VAN WOORDINDICES VOORZIEN DOOR
WILLY PIJNENBURG

REEKS II: LITERAIRE HANDSCHRIFTEN
DEEL 2, DER NATUREN BLOEME

MARTINUS NIJHOFF
's-GRAVENHAGE 1981

1000 Thomas

i-xv, 1-941

INLEIDING

1. Inhoud van *Der Naturen Bloeme*

Der Naturen Bloeme, door Jacob van Merlant, is een vertaling, met uitweidingen (o.m. van moraliserende aard) en inkortingen, van een uitgebreide versie van het *Liber de Natura Rerum*, geschreven in het midden van de 13de eeuw door Thomas van Cantimpré. Ten onrechte schrijft Jacob van Merlant dit Latijnse werk toe aan Albrecht van Keulen (= Albertus Magnus).

Een nauwkeurige vergelijking van *Der Naturen Bloeme* met het *Liber de Natura Rerum*, dat eerst in 1973 uitgegeven werd door H. Boese (*Thomas Cantimpratensis Liber de Natura Rerum, editio princeps secundum codices manuscriptos*, Teil I: Text, Berlin 1973), behoort nog tot de desiderata.

Jacob van Merlant heeft het begin (over de anatomie van het menselijk lichaam en over de ziel) en het einde (over het weder, de planeten, de elementen) van het *Liber de Natura Rerum* weggelaten. De overgenomen hoofdstukken zijn, met de verzentelling in *Der Naturen Bloeme*:

- proloog, 1-158;
- I, 159-658: menselijke levensstadia en fabelachtige mensenrassen;
- II, 659-4692: viervoetige dieren;
- III, 4693-8368: vogels;
- IV, 8369-9471: zeemonsters;
- V, 9472-10607: vissen;
- VI, 10608-11485: slangen;
- VII, 11486-12539: "wormen" = insekten;
- VIII, 12540-13503: gewone bomen;
- IX, 13504-14145: specerijbomen;
- X, 14146-14851: geneeskrachtige kruiden;
- XI, 14852-15043: vermaarde bronnen;
- XII, 15044-16518: waardevolle stenen;
- XIII, 16519-16681: metalen.

Aan het *Liber de Natura Rerum* gaat een lange en ingewikkelde voorgeschiedenis, beginnend met Aristotiles, vooraf. Hieraan, en aan andere facetten van *Der Naturen Bloeme*, wijdden W.P. Gerritsen en zijn medewerkers waardevolle beschouwingen in: *Jacob van Maerlant's Der Naturen Bloeme*, Tentoonstelling (1 oktober 1970 - 1 februari 1971, Instituut de Vooy, Utrecht = *Naar de Letter* n° 4).

2. *Jacob van Merlant*

In een van zijn eerste werken: *Merlijn*, opgedragen aan Alebrecht, heer van Voorne en burggraaf van Zeeland, stelt de auteur zichzelf voor als *Jacob de coster van Merlant*. In zijn *Der Naturen Bloeme* noemt hij zich *Jacob van Merlant*.

Uit het eerste element van zijn dubbele toenaam mag men opmaken dat hij uit een kostersgeslacht stamde of zelf deze functie uitoefende of uitgeoefend had.

In zijn ouderdomswerk *Spiegel Historiael* deelt de auteur over zijn wellicht ± 1263-64 geschreven *Historie van Troien mede: wi maecten te Merlant*. Zijn toenaam *van Merlant*

Viervoetige dieren

- 5
26 v°
- 10
- 15
- 20
- 25
- 30
- 35
- 40
- 2265 leuen onlanghe met allen
jn parde meest bouen alle diere
machmen merken hare maniere
oegedane wijs dat si sijn ysinet ^{ky}
ande horen eist dat mense kinnet
hoet hem uan moede mach staen //
2270 sijnsi uermoiet si latense gaen
sijnsi gram si legense ant houet
sijnsi ueruort des gelouet
so recsise uortward weder
ende sijnsi siec si legghense neder
2275 ysodorus seget dat dat pard
.iiij. pointe moet ebben sael siin wart
sceppensse doghet ende sconede
ende varewe van den are mede
dits sine sceppensse nu marct ^{gz}
2280 dat sijn lijf sij ard ende starc
wel ysonke sine ^{ha} side
oech yricht rechte int riden
ront ende gheclouet ouer dien stiet
ende euct ^{hb} an die uoete niet
2285 hol ende uast ende droghe die houen
ouer al sijn lijf sal hi bouen
dat ront sal scinen sijn uel
sine doghet ort also wel
dat stout si ende snel ende niet ne sneue
2290 ende het metten leden beue
dits i tiekin van crachte
ende alst stille staet ende sachte
dattet sij te porne goet
ende alsem uerhit sijn moet
2295 dat et goet te oudene sij
ende saen gesit sijn moet derbj
die sconcit prisemen int ghemene
dat het thouet heuet clene
droghe dat fel an die bene
2300 doren curt scarp ende clene
grote ogen nase gate wijt
den als upward talre tijt
dicke manen ende start
die uoete ten rontsten ward
2305 sine varewe vanden hare

ky) lees ysinnet
gz) lees marc ?

ha) lees langhe
hb) lees te uet

Viervoetige dieren

- 5
- 10
- 15
- 20
- 25
- 30
- 35
- 40
- 2310 suart segmen dat best ware
roet appelgrau ende wit
andre varwe dan dit
en es niet uander bester warde
men vint drierande ^{bc} parde
.j. dat es torloghen goet
.j. ander dat men riden moet
elkes daghes na geuouch
2315 .j. darde dat nutte es der plouch
men vant parde in ouden tiden
die hem niet lieten riden
dan hem die terst hare here wart
also dede julius cesaris pard
ende des coninx pard van citen
2320 men vint in alexanders vite n
dat was busifal sijn pard
doet starf addit so ward
dat hijt herelike grauen dede
ende makede in sine here .i. stede
2325 oec ware ^{bd} sulke parde hir uoren
alsi haren here uerloren
dat si nemmermeer ne aten
ende oec weenden ^{be} utermaten
heumen geweten dat pard
2330 dar sijn here uerslaghen wart
ysodorus segt ende meent
dat sonder die mensce niet ne weent
oec sin parde dar liede an sien
wat in wighe sal yscien
2335 sijnsi droeue ofte vroe
dat derna die dinc comt soe
dit uintmen an someghe parde //
merien ebben sulke warde
deene up dandre sterueter ene
2340 jn hare scare ghemene
dar ^{bf} dandre up houden hare uole
so ghelieue es hare scole
Equiceruus es .i. dier
uan orienten solinus spreect hier
2345 dat maket ^{bg} es als dat part
onder den kin enen bart

bc) hier s geëxpungeerd
bd) lees waren
be) lees wenende

bf) lees dat
bg) lees ghemant

Viervoetige dieren

- 5
2350 die hie euet orne die soe neghene
spletuoetech sijnsi ymeene
ende siin na den hert ghemaect
ende eppen ulesch dat sere wel smaect
Cale ^{hb} dats ene beeste
ghelijc den parde segt de jeeste
als dolifant eist ghestart
ende hets peccuart yhart
10
2355 ghekinbacht als .i. euerswijn
ende euet ^{hi} orne die langher sijn
dan ij uoete dart mede doet
menech vreselic ymoet
15
2360 dit spreket solinus *ende* jacob segt ^{hi}
alst wille dattet achter legt
deen ^{hk} enen horen *ende* orebard
den andren te stride ward
ende als die plonc es ^{hi} moede
rechtet den andren up met spoede
20
2365 *ende* laet dit ligghe n na sire maniere
dit dier es gherne bi riuiere
Intures ^{hm} es .i. dier bekent
in dat lant uan orient
25
2370 dat den stiere ghelijc es
als ons seghet aristotiles
mar den ^{hm} manen als dat part
curter *ende* sachter nederward
anghende bi den scouderen dar
30
2375 bruun roet heuet dat har
sijn ander aer na wulle maniere
ende sijn luud es ghelijc den stiere
sine orne crom alomme gheanghen ^{bo}
enten stride wel ganghe
sijn uorhoft ru sin har ysceden
35
2380 bouen sinen oghen beede
gheuoet *ende* ghestard der toe
recht ghetant als die coe //
maer curter es hi *ende* sijn uel
mach uele slaghe ydoghen wel
27 v°
2385 so dore sba ^{hp} ulesch et draecht

hb) lees eale

hi) hier orlo doorgestreept

hj) solinus segt *ende* jacob met verwijzingsstekens om de
juiste volgorde te herstellen

hk) lees den

hl) hier ontbreekt ofte

hm) lees Enichires

hn) lees die

ho) lees ganghe

hp) sba waarna spatie van 2 letters, lees soete

Viervoetige dieren

- 5
2390 dat ment der omme slaet ^{bt} *ende* jaecht
ende alsement jacht ouer sinen wille
bliuet somwile staende stille
ende rust em *ende* uecht
5
2390 *ende* werpt ute sinen drec echt
.j. roede verre ofte mee
ende als hem van calue werdet wee
so comen die diere elkerlijc
ende maken uan drecken ^{br} .i. dic
10
2395 omtrent dat dier om die sake n
dat men hem niet mach ynaken
Entira ^{bs} es i dierkin
diere uele in almaingen sijn
hi *ende* soe doen als die wise
15
2400 *ende* vergadren hare spise
mar die hie es uan vrecker wise
ende die soe ghierrech om hare spise ^{bt}
onder derde om die somer tijt
om tetene als die somer ^{bu} lijd
20
2405 so dat hi cume hem seluen gheuet ^{bv}
dar hi nouwelike bi leuet
alsi uernempt dat sine soe
gulselike gaet der spisen toe
soe uerstopti are dat gat
25
2410 *ende* else die soe merket dat
dat besloten es die spise
so doet soe na des scalkes wise
so maecse i ander eimelic gat
30
2415 ter spisen wart *ende* gaet in dat
ende hetet ^{bw} der spise al hare gheuouch
ende laet den vrecken wachten ynoech
alse somer comt geuallet wel
dat die soe euet i. scone uel
35
2420 *ende* so ront *ende* so uet
die hie die hem ter vreckeit set
heuet i veronghert lijf
dè ^{bx} man die wille wachte sijn wijf
Crinatus ^{by} dats i dier
ende men waent de wareit hier

bq) lees uaet

br) lees drecke

bs) lees Emtra

bt) 2401 lees mar die soe es ghierrech om hare spise,
2402 lees *ende* die hie uan vrecker wise, beide verzen
inlassen tussen 2404 en 2405

bu) lees winter

bv) gheuet met bovengeschreven e

bw) lees stelet

bx) lees elc

by) lees Erinacius